

Hospodaření na statku Jana Jeníška z Újezda na Klatovsku kolem poloviny 16. století

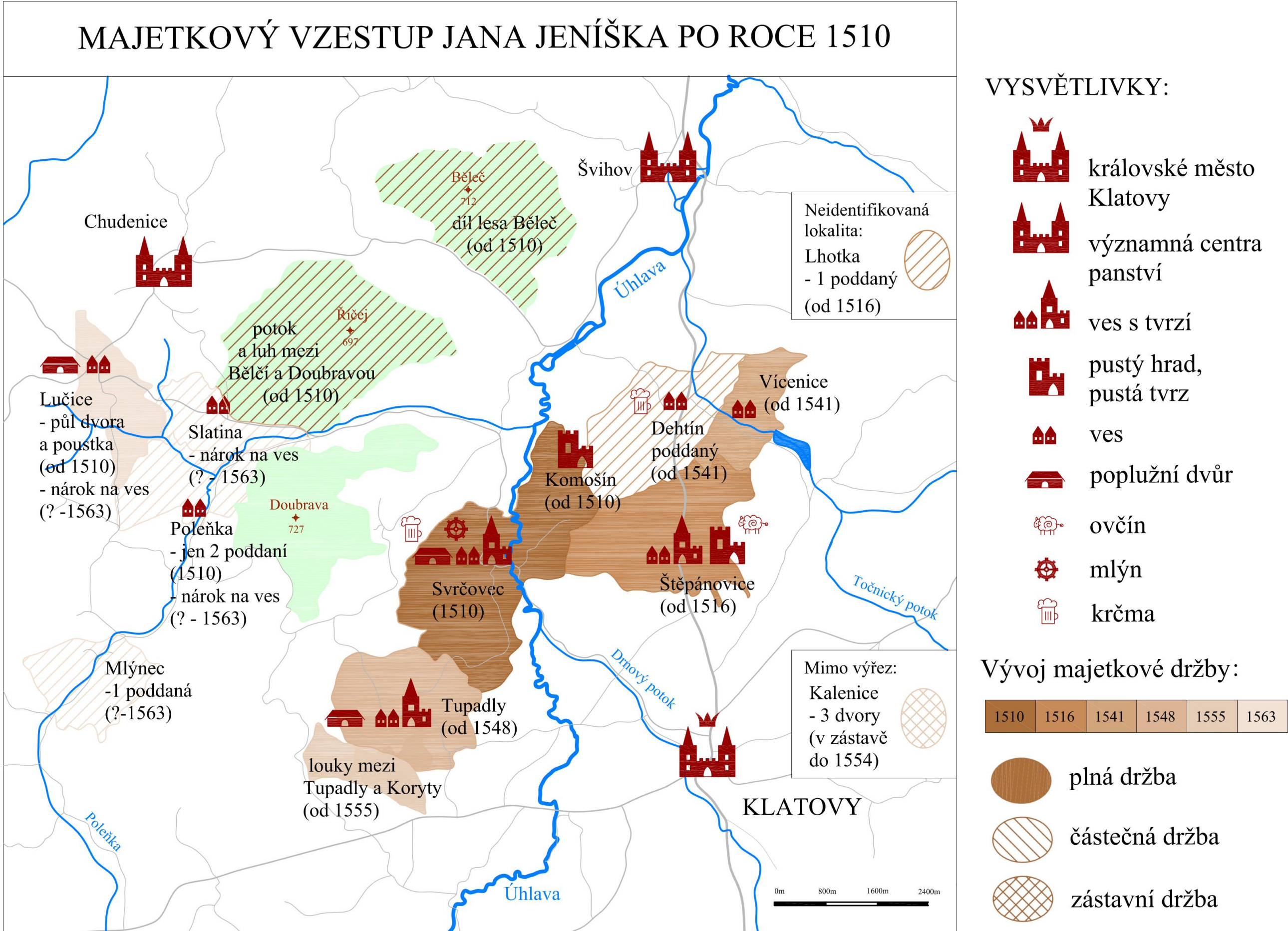
Mgr. Radka Iša Behenská, Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy

Kdo byl Jeníšek z Újezda a na Svrčovci (†1565)

- Potomek pražského erbovního měšťana a matky pocházející z rodiny nižší šlechty, který na počátku 16. století zakoupil svobodné majetky na Klatovsku.
- Usadil se na tvrzi ve vsi Svrčovec nedaleko Klatov, kterou obýval se svou rodinou (s manželkou měli 12 dětí) a odkud spravoval svůj statek.
- V průběhu života zakupoval v okolí další pozemkové majetky, až vytvořil ucelený pás svých držav. Stal se úspěšným hospodářem a také místní i regionální autoritou. Toto postavení dokládá rolí smírčího soudce ve sporech okolní šlechty např. o hranice pozemků.
- Z úřednických postů zastával funkci krajského hejtmana, účastnil se zemských sněmů a úřednickou kariéru završil postem místokomorníka Království českého v letech 1555-1557. K sociálnímu a úřednickému vzestupu Janu Jeníškovi napomáhalo blízké přátelství s aristokratem Adamem (starším) ze Šternberka a na Zelené Hoře.

MAJETKOVÝ VZESTUP JANA JENÍŠKA PO ROCE 1510

Pramen

- O aktivitách Jana Jeníška máme podrobné svědectví díky jeho zálibě v zapisování došlé i odeslané korespondence, dluhů a kvitancí, sporů ve kterých vystupoval jako smírčí soudce a v neposlední řadě také informací týkajících se jeho hospodaření na vlastním statku. Výše jmenované je obsahem tzv. Register bílých Jana Jeníška z Újezda a na Svrčovci z let 1539-1561. Jeníškův smysl pro řád dokládají jeho přiznání, že si korespondenci ukládal ve sklepě do truhel a třídil ji podle stavovské příslušnosti odesílatele. Před Registry bílými zapisoval do Register červených a později do Register žlutých.

Hospodaření

Zvlněná krajina Pošumaví s loukami, lesy, polnostmi, řekami, potoky a rybníky poskytovala vhodné podmínky pro pěstování plodin a chov hospodářských zvířat. Přirozené centrum celého území vytvářelo královské město Klatovy, které v první polovině 16. století zažívalo období hospodářské prosperity díky rozvoji obchodu a řemesel, ale také vlastního zemědělského podnikání. Pro zdejší oblast je typická hustá síť sídel a statků drobné nižší šlechty.

- Z Jeníškem pěstovaných druhů **obilí** měla největší nároky na kvalitu půdy i podnebí pšenice, zatímco ječmen, využívaný na výrobu krup a piva, byl méně náročnou obilovinou. Nejodolnější a zároveň nejdůležitější krmnou obilovinou byl oves. Hospodářské přebytky vypěstovaného obilí Jeníšek prodával. Pšenice a ječmen nejčastěji putovaly do Klatov měšťanům vařící pivo nebo pekařům. Pšenici kupovala také okolní nižší šlechta, případně ji Jeníšek směňoval za pivo od různých sousedů-dodavatelů.

- Chmel** byl velmi náročný na pěstování a vyžadoval důkladné hnojení i značnou péči a další ruční práce. Jan Jeníšek si zval zkušené chmelaře z Klatov, kteří postup práce ukazovali jeho poddaným lidem. Ti se tak zaučili a posléze mohli pracovat samostatně. Zápisy o pěstování chmele z let 1544-1550 uvádějí informace o tom, kdy se daná práce (příprava tyčí, navazování chmele na tyče, sklizeň) konala, kolik lidí pracovalo, kolik jim Jan Jeníšek za práci zaplatil a jak kvalitní chmel v jakém množství se urodil.

- Jan Jeníšek využíval svá stáda **ovcí**, které čítalo kolem 700 kusů, pro „vystávání“ zejména na loukách a úhorech, neboť tímto způsobem momentálně nevyužité plochy snadno pohnojil a urychlil tak regeneraci odpočívající zemědělské půdy. Na jaře se ovce vypustily ven z ovčínů a Jeníšek je pod dohledem svého ovčáka nechával „vystávat“ na zvolených polích a lukách až do doby, kdy krajinu přikryl sníh. Spotřebu krmiva (hrachoviny, sena a slámy) pro ovce zavřené přes zimu v ovčincích Jeníšek pečlivě evidoval. Chov ovcí však přinášel hospodáři především žádanou vlnu na prodej i maso a mléko k dalšímu zpracování.

- Rybníkářství** patřilo v 16. století k výnosným druhům hospodaření. Jan Jeníšek využíval starší rybníky, které s pomocí zkušených rybníkářů a dalších řemeslníků opravoval a budoval také nové nádrže – soustavu rybníků zbudoval ve Svrčovci i v Tupadlech. Jeden z mnoha rybníků tvořil i zatopený vodní příkop na tvrzi na Svrčovci. Do něj Jeníšek dával ryby určené na jídlo pro svou rodinu. Ostatní kapry, štiky či okouny Jeníšek prodával v podstatě všem svým sousedům a „známým“ – šlechticům, měšťanům i poddaným lidem z Klatovska. Čile kvetl také výměnný obchod s rybím plodem mezi lokálními nižšími šlechtici navzájem.

- Louky, které se v daném roce nevyužívaly jako pastviny, sklízel Jeníšek s pomocí svých poddaných na seno. Kvalita **senoseče** byla závislá na počasí: „[...] za mými dědinami k Tětětico[m] málo sena bylo na těch lukách pro sucho“. Pokud vyšlo počasí, jako když „ve čtvrtek [15. 7. 1547] veliký vítr byl“, tak bylo usušeno velmi rychle. Jindy počasí pozlobilo v průběhu sušení: „shrabali v kopy na těch lukách[,] než na to[m] Ouvarci k Tětětico[m] a pod Hájky v kopence shrabali[,] díšť je odehnal[...]. Seno ukládal na rozličná místa - do starého a nového ovčince, chlívů, stodol, seno bylo i v ovčácké chalupě a hlavně ve stozích.

Zdroje: Archiv Národního muzea, Sběrka rukopisů, inv. č. 288, Registra bílá Jana Jeníška z Újezda a na Svrčovci 1539–1561, fol. 201rv; Behenská, Radka, Všední život nižšího šlechtice: Jan Jeníšek z Újezda a na Svrčovci podle jeho register, diplomová práce, FF UK, 2015; Týž, Jan Jeníšek z Újezda a na Svrčovci (Život předbělohorského rytíře). In: Bohemiae Occidentalis historica, r. 2, č. 1 (2016), s. 5-31; Shakespeare institut library on WordPress.com; grafické zpracování mapy: Lucie Beránková